

ՌՈՍԱՆ ԱՀԱՐՈՆՅԱՆ

«Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության նախարարության իրավաբանական ինստիտուտ» ՊՈԱԿ ուսումնամեթոդական բաժնի պետ

ԿԱՆԱՅՔ ԲՈՆԱԲԱՐՈՒԹՅԱՆ ՍՈՒԲՅԵԿՏ

Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքի 3-րդ հոդվածի համաձայն՝ քրեական պատասխանատվության միակ հիմքը հանցանքն է, այսինքն՝ այնպիսի արարք կատարելն է, որն իր մեջ պարունակում է քրեական օրենսգրքով նախատեսված հանցակազմի բոլոր հատկանիշները: Սրանից հետևում է, որ քրեական պատասխանատվության է ենթակա այն անձը, որի կատարած հանրորեն վտանգավոր արարքն ուղղակիորեն նախատեսված է Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքի հատուկ մասի որևէ նորմով: Իսկ նշված դրույթն ապահովելու համար անհրաժեշտ է անձի կողմից կատարած հանրորեն վտանգավոր արարքի ճիշտ որակում իրականացնել: Հանցագործության որակումն անձի կողմից կատարված արարքի (գործողության կամ անգործության) և քրեական օրենսգրքի հատուկ մասում տեղ գտած հանցագործության կոնկրետ տեսակի հանցակազմի բոլոր հատկանիշների միջև հստակ համապատասխանության բացահայտումը, նույնության հավաստումն ու իրավաբանական ամրագրումն է:

Քրեաիրավական հարաբերություններում յուրահատուկ տեղ է զբաղեցնում արարքի որակումը, որը բավականին բարդ գործընթաց է: Առավել բարդություններ են առաջա-

նում հատկապես, երբ կոնկրետ իրավահարաբերությունը քրեական օրենսգրքում իրավական կարգավորում չունի կամ բավարար չափով չի կարգավորված: Հետևաբար, արարքի և քրեական օրենսգրքի հատուկ մասում ամրագրված հանցագործությունների հատկանիշների նույնության հավաստումը դառնում է չափազանց բարդ, նույնիսկ՝ վիճելի:

Սույն հոդվածում քննարկվում է սեռական անձեռնմխելիության և սեռական ազատության դեմ ուղղված հանցագործություններից մի քանիսը, որոնք նախատեսված են Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքի 18-րդ գլխում:

Անդրադառնալով Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքի 138-րդ հոդվածին՝ բռնաբարությանը: Այն համարվում է սեռական անձեռնմխելիության և սեռական ազատության դեմ ուղղված հանցագործություններից ամենավտանգավորը: Ըստ վերոնշյալ հոդվածի՝ բռնաբարություն է համարվում տղամարդու սեռական հարաբերությունը կնոջ հետ՝ նրա կամքին հակառակ, վերջինիս կամ այլ անձի նկատմամբ բռնություն գործադրելով, կամ դա գործադրելու սպառնալիքով, կամ՝ կնոջ անօգնական վիճակն օգտագործելով: Այս հանցագործու-

թյամբ ոսոնահարվում են կնոջ սեռական ազատությունն ապահովող, իսկ անչափահաս տուժողների դեպքում՝ նաև սեռական անձեռնմխելիությունն ապահովող հասարակական հարաբերությունները: Այս հանցագործության տուժողները կարող են լինել միայն կանայք, իսկ կատարողները՝ տղամարդիկ:

Բռնաբարության սուբյեկտը հատուկ է. այսինքն՝ այս հանցագործությունը կարող է կատարել միայն այն անձը, որը, բացի հանցագործության սուբյեկտին բնորոշ հիմնական պարտադիր հատկանիշներից (մեղսունակ, ֆիզիկական անձը, որը մինչև հանցագործություն կատարելը հասել է օրենքով սահմանված որոշակի տարիքի), օժտված է նաև լրացուցիչ հատկանիշներով, որն այս հանցակազմի համար դառնում է պարտադիր: Խոսքն անձի սեռի մասին է, այսինքն՝ բռնաբարություն կարող է կատարել միայն մեղսունակ, ֆիզիկական, մինչև հանցանք կատարելը 14 տարին լրացած արական սեռի անձը: Ավելին՝ կանանց մասնակցությամբ, խմբակային բռնաբարությունների ժամանակ վերջիններս ենթարկվում են քրեական պատասխանատվության հանցակցության համար (օժանդակող, կազմակերպիչ, այլ ոչ թե կատարող): Օրինակ՝ եթե բռնաբարության ժամանակ կինը բռնում է տուժող կնոջ ձեռքերը՝ նրա դիմադրությունը կոտրելու նպատակով, ապա նա հանդես է գալիս որպես օժանդակող, թեև, եթե նույն գործողությունը կատարեր տղամարդն, ապա կենթարկվեր պատասխանատվության՝ որպես համակատարող:

Բռնաբարություն ասելով՝ հասկանում ենք տղամարդու սեռական հարաբերությու-

նը կնոջ հետ և միայն այն եղանակով, որով որ կինը կարող է հղիանալ:

Մեր օրենսդիրը կանանց բռնաբարության սուբյեկտ չի համարում, որը որոշ չափով արդարացված չէ: Ի՞նչ է, կանայք ունակ չե՞ն բռնաբարություն կատարելու կամ արդյոք չե՞ն կատարում (սեռական հարաբերություն տղամարդու հետ, նրա կամքին հակառակ, կամ նրա անօգնական վիճակն օգտագործելով, կամ բռնություն գործադրելով): Այն դեպքերում, երբ բռնաբարությունը կատարում են կանայք, արարքի որակման հարցում դժվարություններ են ծագում, քանի որ կանայք բռնաբարության սուբյեկտ չեն համարվում:

Հարց է ծագում, մնան դեպքերում կանայք ենթակա՞ են քրեական պատասխանատվության: Տրամաբանությունն ու արարքի վտանգավորությունը հուշում են, որ այո, սակայն Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքի ո՞ր հոդվածի հատկանիշներով, այդքան էլ պարզ չէ:

Քրեագետների մի մասը գտնում է, որ կնոջ կողմից բնական եղանակով կատարվող սեռական հարաբերությունը պետք է որակել 139-րդ հոդվածով՝ որպես սեքսուալ բնույթի բռնի գործողություն: Այս մոտեցումը մեկնաբանությունների տեղիք է տալիս, որովհետև այն, ըստ էության ոչնչով չի տարբերվում 138-րդ հոդվածով նախատեսված բռնաբարությունից, բացի դերերի (կատարողների) փոփոխությունից, արարքն իր բնույթով չի փոխվում: Հետևաբար, ինչով է պայմանավորված այս մոտեցումը, հստակ չէ: Ստացվում է նույն գործողությունը, որը կատարում է տղամարդը, որակվում է բռնաբարություն, իսկ եթե կատարում է կինը՝ ոչ բռնաբարություն: Այսինքն՝ նրա իրավաբանական գնահատականը

փոխվում է:

139-րդ հոդվածը՝ սեռական բնույթի բռնի գործողություններ կատարելը, դասվում է սեռական անձեռնմխելիության և սեռական ազատության դեմ ուղղված հանցագործությունների թվին:

Մույն հոդվածի առաջին մասը սահմանում է. «Համասեռամոլությունը կամ սեքսուալ բնույթի այլ գործողությունները տուժողի կամքին հակառակ, վերջինիս կամ այլ անձի նկատմամբ բռնություն գործադրելով կամ դա գործադրելու սպառնալիքով կամ տուժողի անօգնական վիճակն օգտագործելով՝ պատժվում է ազատազրկմամբ՝ երեքից վեց տարի ժամկետով»:

Վերոնշյալի վերլուծությունը թույլ է տալիս եզրակացնելու, որ այն, ըստ էության վերաբերվում է, այսպես ասած սեռական շեղումներին՝ արվամոլությանը, լեսբոսությանը և կանանց ու տղամարդկանց միջև տեղի ունեցող սեռական բնույթի այլ այլասերումներին: Այսինքն՝ սրանք սեռական շեղումներ են, որը և բացառում է բնական եղանակով կատարվող սեռական հարաբերությունը: Բացառվում է նաև այն իմաստով, որ «սեռական հարաբերություն» արտահայտությունն արդեն իսկ նախատեսված է Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքի 138-րդ հոդվածում՝ որպես որոշակի գործողություն: Հետևաբար, «սեքսուալ բնույթի այլ գործողություններ» արտահայտությունը չի կարող բովանդակել նաև «սեռական հարաբերություն» իմաստը՝ որպես ամբողջի մաս կազմող գործողություն: Հակառակ դեպքում՝ Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքի 138-րդ հոդվածի գոյությունն ավելորդ կլիներ, քանի որ բռնաբարությունը և,

լայն իմաստով սեքսուալ բնույթի բռնի գործողություն է: 138-րդ (բռնաբարություն) և 139-րդ (սեքսուալ բնույթի գործողություններ) հոդվածների սանկցիաներով նախատեսված պատժի տեսակներն ու չափերը նույնպես նույնն են, ուստի բռնաբարություն հանցակազմի գոյությունն այս իմաստով ևս դառնում է ավելորդ:

Վերլուծելով նշված երկու հանցագործությունների վտանգավորության բնույթն ու նրանցով պատճառվող վնասի չափը՝ պարզ է դառնում, որ բռնաբարությունն օժտված է ավելի մեծ վտանգավորությամբ, ուստի, տրամաբանական կլիներ բռնաբարության համար սեքսուալ բնույթի բռնի գործողությունների հետ համեմատ սահմանել ավելի խիստ պատիժ:

«Սեքսուալ բնույթի այլ գործողություններ» ասելով հասկանում ենք՝ անձի (կնոջ կամ տղամարդու) կողմից սեռական կրքերին հագուրդ տալը խաթարված եղանակով, բնականաբար, բացի համասեռամոլությունից: Կնոջ կողմից կատարվող բնական եղանակով սեռական հարաբերությունը, մեր կարծիքով, չի կարող դիտվել «սեքսուալ բնույթի այլ գործողություն», քանի որ «այլ գործողությունը» բացառում է բնական եղանակով կատարված սեռական հարաբերությունը:

Տրամաբանական չէր լինի «մի գործողության» համար սահմանել քրեական պատասխանատվություն, այնուհետև այն նորից ներառել մեկ այլ հանցակազմում: Ընդհակառակը, կանանց նույնպես համարելով բռնաբարության սուբյեկտ, լիարժեք կարժևորվեն քննարկվող երկու հանցակազմերը, և արարքի որակման հարցում բոլոր տարածայնությունները կվերանան: Նման մոտեցում կա

Ռուսաստանի Դաշնության քրեական օրենսգրքում, որտեղ (131-րդ հոդված) բռնաբարությունը սահմանվում է հետևյալ կերպ. «Բռնաբարությունը՝ սեռական հարաբերությունը տուժողի կամ այլ անձի նկատմամբ բռնություն գործադրելով կամ դա գործադրելու սպառնալիքով կամ տուժողի անօգնական վիճակն օգտագործելով»: Այստեղ կանանց և տղամարդկանց միջև խտրականություն չի դրված և կարևորություն է տրված կատարված վտանգավոր արարքին, այլ ոչ թե ով է այն կատարում:

Քննարկենք մեկ օրինակ ևս. բավականին տարօրինակ վիճակ է ստացվում, երբ բռնաբարությունը կատարվում է միջնորդավորված, այսինքն՝ օրենքի ուժով հանցագործության սուբյեկտ չհամարվող անձին որպես գործիք օգտագործելով:

Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքի 38-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ կատարող է համարվում այն անձը, ով անմիջականորեն կատարել է հանցանքը կամ դրա կատարմանն անմիջականորեն մասնակցել է այլ անձանց (համակատարողների) հետ համատեղ, ինչպես նաև հանցանքը կատարել է այլ այնպիսի անձանց օգտագործելու միջոցով, ովքեր օրենքի ուժով ենթակա չեն քրեական պատասխանատվության կամ հանցանքը կատարել են անզուշուրյամբ: Հանցագործության այսպիսի կատարումը քրեաիրավական գրականության մեջ ընդունված է անվանել միջնորդավորված կատարում: Օրինակ, եթե անմեղսունակ կամ 14 տարին չլրացած անձին օգտագործում են, ասենք, կատարելով գողություն, ապա կատարված գողության համար որպես կատարող պատասխանատվության կենթարկվի

անմեղսունակին կամ 14 տարին չլրացած անչափահասին գողություն կատարելու մեջ օգտագործած անձն, այլ ոչ թե, որպես «գործիք» օգտագործված անմեղսունակը կամ անչափահասը: Նույն կերպ է լուծվում քրեական պատասխանատվության հարցը բոլոր միջնորդավորված հանցագործությունների դեպքում, այդ թվում և՛ բռնաբարության:

Եթե բռնաբարության կազմակերպիչը կին է, իսկ անմիջական կատարողն՝ անմեղսունակ անձ (հոգեկան հիվանդ), ապա կատարող պետք է համարել կազմակերպչին (կնոջը), սակայն կինը բռնաբարության սուբյեկտ չի համարվում, և առաջանում է կազու: Շատ քրեագետներ առաջարկում են այս դեպքում ևս, այն որակել 139-րդ հոդվածի հատկանիշներով: Այս մոտեցումը, կարծում ենք, ճիշտ չէ, որովհետև փաստացի կատարված արարքը բռնաբարություն է, սակայն «ստիպված» այն որակում ենք որպես սեքսուալ բնույթի բռնի գործողության կատարում, քանի որ կինը չի կարող բռնաբարության սուբյեկտ լինել: Եթե միջնորդավորված բռնաբարությունը կատարվեր տղամարդու կողմից, այն միանշանակ կորակվեր որպես բռնաբարություն, սակայն քանի որ կատարում է կինը, մենք փոխում ենք արարքի իրավաբանական գնահատականը, որովհետև փաստացի կատարված արարքը բավարար իրավական կարգավորում չունի: Ստացվում է, որ ակամայից կիրառում ենք քրեական օրենքի անալոգիա, որն արգելվում է: Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքի 5-րդ հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է. «Քրեական օրենքն անալոգիայով կիրառելն արգելվում է»:

Մեր կարծիքով, կանայք նույնպես

պետք է համարվեն բռնաբարության սուբ-
յեկտ, այլապես խախտվում է նաև
Հայաստանի Հանրապետության քրեական
օրենսգրքի 6-րդ հոդվածը, համաձայն որի,
հանցանք կատարած անձինք հավասար են
օրենքի առջև և ենթակա են քրեական պա-
տասխանատվության՝ անկախ սեռից,
ռասայից, մաշկի գույնից, լեզվից, կրոնից,

քաղաքական կամ այլ համոզմունքից, ազգա-
յին կամ սոցիալական ծագումից, ազգային
փոքրամասնությանը պատկանելուց, ծննդից,
գույքային կամ այլ դրությունից: Սա միևնույն
ժամանակ ենթադրում է նաև նույն արարքի
որակման միատեսակ մոտեցում, ուստի
տվյալ դեպքում արդարացված չէ կոնկրետ
դեպքով խտրականությունը: